

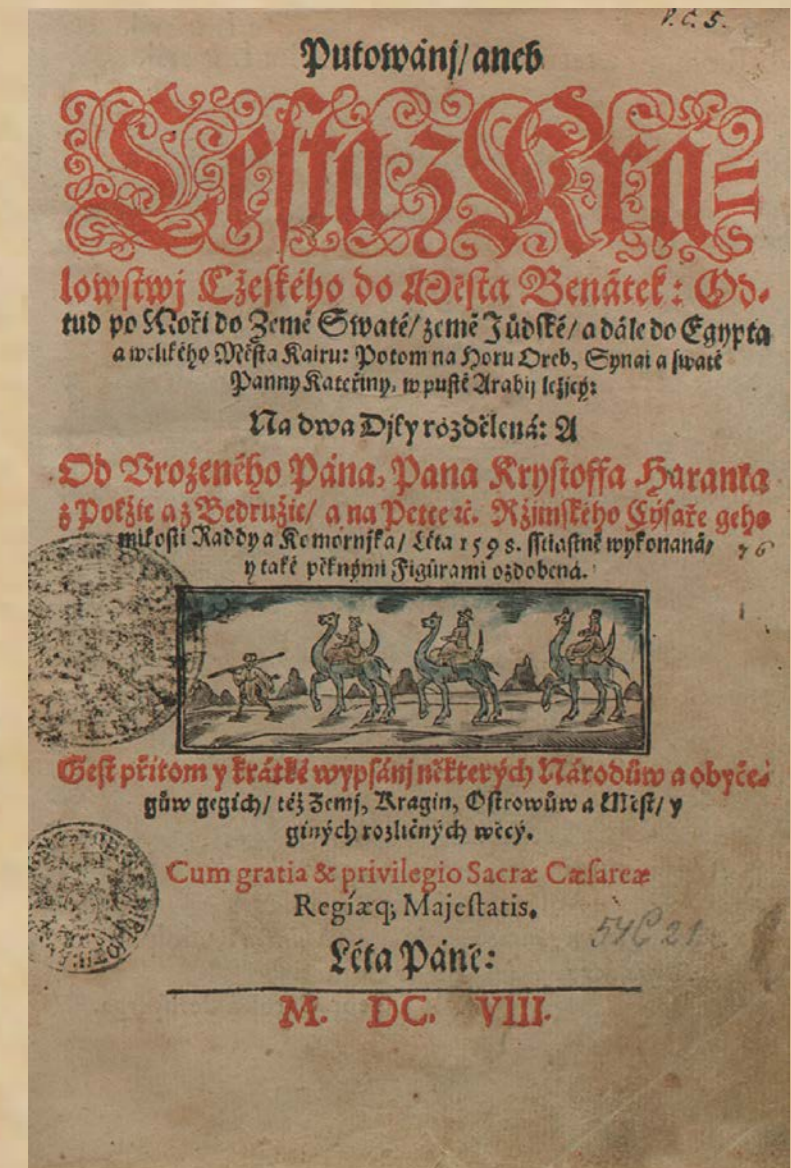
Co nabízely tiskárny čtenářům

... na počátku byla ... cesta

Cestopis jako literární žánr se v období renesance pohyboval na pomezí dobrodružného, naučného a zábavného díla. Cesty a cestování byly již od pradávna nedílnou součástí lidského bytí, nejprve spjatou s nezákladnější lidskou potřebou – hledáním potravy a surovinových zdrojů, postupem staletí se ovšem škála podnětů značně rozšířila – přibývaly cesty obchodní, vojenské, diplomatické, úřední, kavalírské, studijní, umlecké či náboženské, v 16. století již i cestování z našeho pohledu „turistické“. A knihtisk nabízel možnost podílet se o vlastní zážitky s velkým počtem zájemců, podat aktuální popisy navštívených míst, poskytnout ze svých zkušeností užitečné rady před cestou.

Již od 14. století patřilo k nejoblíbenější zábavné četbě báječné a bájevě cestování středověkého rytíře Johna de Mandeville (asi 1300–1372). Jeden z překladů do češtiny vytiskl pražský tiskář Oldřich Valda v roce 1600: *Znameníť a vznešený rytíř jménem Jan Mandvyilla, kterýž v světě téměř všechny země a krajiny buďto po zemi, po moři nebo po velikých a nebezpečných písčinatech zjezdil a zputoval, a co očima svýma spatřil, to jest v tuto knížku pořádně všecko položil. Protož, kdo máš milost a žádost předtím Boží skutky věděti, teď tuto v této knížce můžeš se mnohých a neslýchaných věcí dočísti.* [Zdroj: Knihopis Digital.] Poprvé vyšlo toto dobrodružné čtení roku 1510 v Plzni u Mikuláše Bakaláře a do roku 1600 se dočkalo ještě patera vydání, i když přinášelo zprávy především z říše fantazie. Cestopis vyšel znovu roku 1796 u Krameria v Praze.

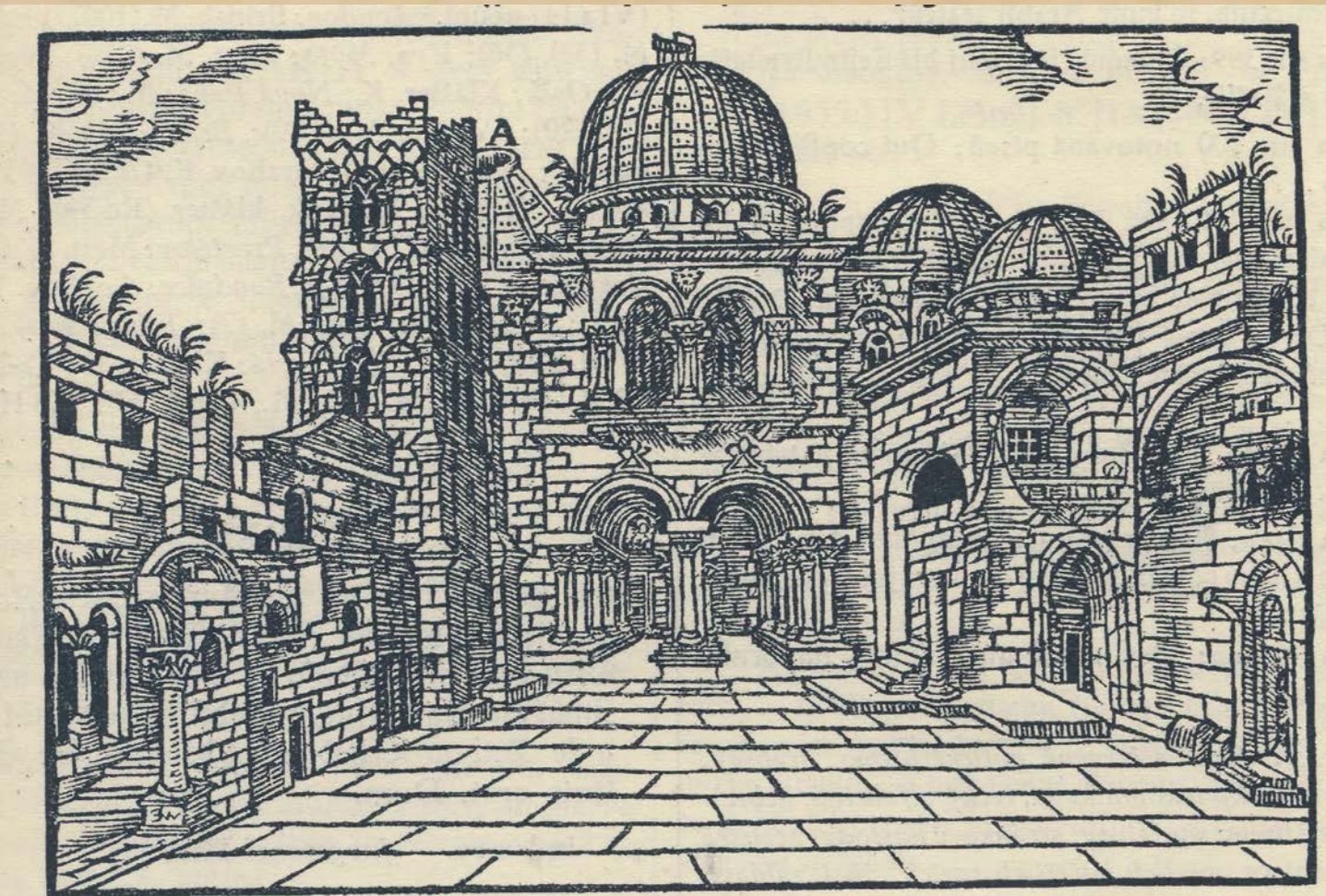
Zatímco starověký a středověký cestopis byl směsí reálného a fiktivního obrazu, cestopis renesanční je již projevem literatury faktu.

▶ Krystof Harant z Polzic a Bezdruzic (popraven 1621): *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté ... šťastně vykonaná léta 1598, i také pěknými figurami ozdobená ...* Praha, dědic D. Adama z Veleslavína 1608. [Zdroj: Knihopis Digital.] Jedna z dosud neznámějších knih z období stavovského státu, která odpovídala tehdejší obecné touze po poznání dalekého světa – zde ovšem s podtextem též zájmu náboženského. Výňatky z tohoto cestopisu (kapitola o pobytu poutníků ve Svaté zemi) se překvapivě octly, s plným autorovým jménem, na pokračování ve Svatováclavském kalendáři tiskárny Labounovy počínaje rokem 1720. Podle Harantových kreseb a nápovědi vyhotovil pro tuto knihu 47 dřevorezů Jan Willenberg (JW). Ilustrace představují soudobé kostýmy, architekturu, floru a faunu, ale také pět významných orientálních lokalit – Jerusálém (3x), Káhiru a Alexandrii.

„Kontřekt trestání pekařův, kteříž chléb malý pekou.“ [Zdroj: L. Štorchová, *Mezi houfy lotrův se pustili ...* Praha 2005.]

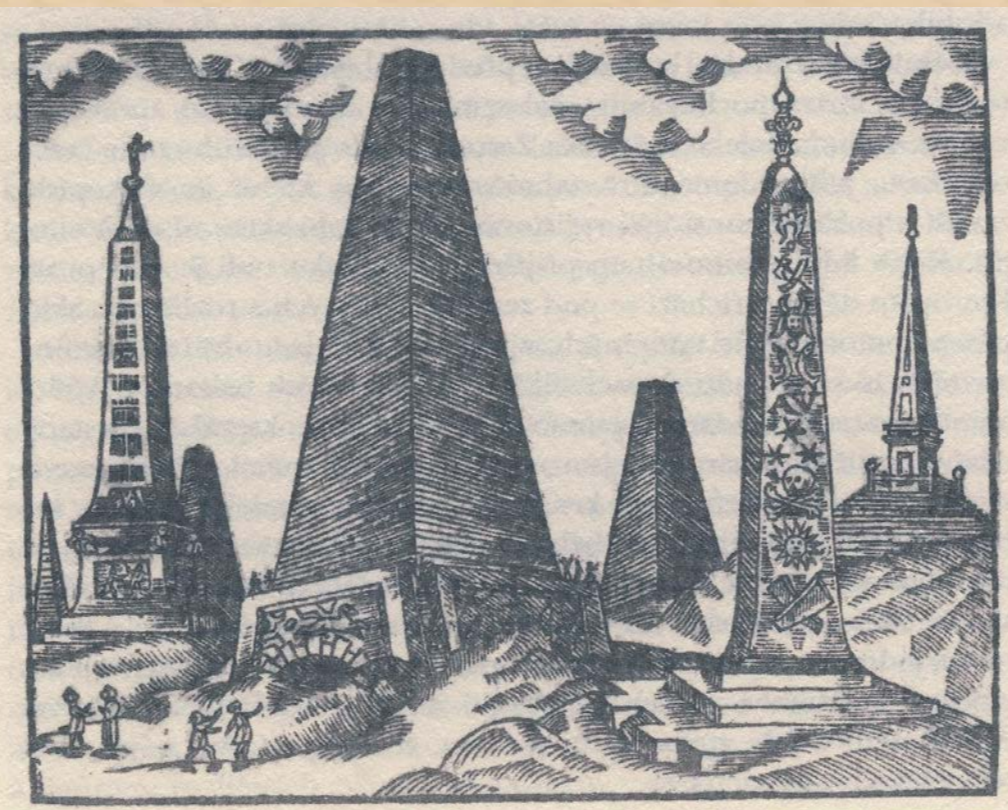

▶ Dřevorezová ilustrace z Harantova cestopisu – vyobrazení kostela Božeho hrobu v Jerusálémě, signované Janem Willenbergem (JW). [Zdroj: L. Štorchová, *Mezi houfy lotrův se pustili ...* Praha 2005.]

▶ [Zdroj: L. Štorchová, *Mezi houfy lotrův se pustili ...* Praha 2005.] Willenberg je i autorem mapy Středozemního moře a Harantem navštívených oblastí, jmenovaných ve spisu. K. Harant o mapě v předmluvě píše: „Tuto příležiť mapu aneb tabulí naschválí jsem proto napřed položiti dal, aby čtenář tím snázeji, hned jakž začne mou knihu čísti, země a místa skrze něj jsem putoval, obzvláště pak položení jich najíti a spatřiti mohl.“

[Zdroj: L. Štorchová, *Mezi houfy lotrův se pustili ...* Praha 2005.] Harantův výklad o pyramidách: „Ty věže tak sou nazvané od řeckého slova *pyr*, totiž oheň, a to proto, že dole od spodku široce, k vrchu pak čím výše, tím ouze se stavěly, tak rovně, jako každý oheň svým vrchem k špičce směřuje a se ztenčuje ...“

▶ Heinrich Bunting (1545–1606): *Itinerarium sacrae Scripturae, to jest Putování svatých na všechnu svatou Biblii obojího Zákona, rozdělené na dvě knihy ... To všecko vydáno v jazyku německém od M. Henricha Buntinga, faráře v Grunově, a nyní v českém od M. Daniela Adama z Veleslavína 1592.* Praha, Daniel Adam z Veleslavína 1592. [Zdroj: Knihopis Digital.] V 16. století přihly funkce cestopisu také některé historie, kroniky, kosmografie a topografie, jež nelze v pravém slova smyslu zahrnout mezi cestopisnou literaturu. Příkladem může být tato kniha, plnicí funkcí jakéhosi průvodce biblickými místy – výčet zemí, krajín, měst, řek, vod a hor zmíněných v bibli a navštívených osobnostmi duchovními i světskými, přepočty jejich cest na míle, výklad hebrejských a řeckých názvů, rozdělení Svaté země na dvanáct izraelských kmenů, biblické mince a míry. Tato úspěšná publikace vyšla podruhé roku 1610 u Adamova syna Samuela.

Text *Itineraria* je bohatě doprovázen tiskařskou výzdobou a topografickými ilustracemi, z nichž největší popularitu si až do současné doby drží personifikovaná mapa Evropy (s Čechami v místě žaludku). [Knihovna Akademie věd ČR]

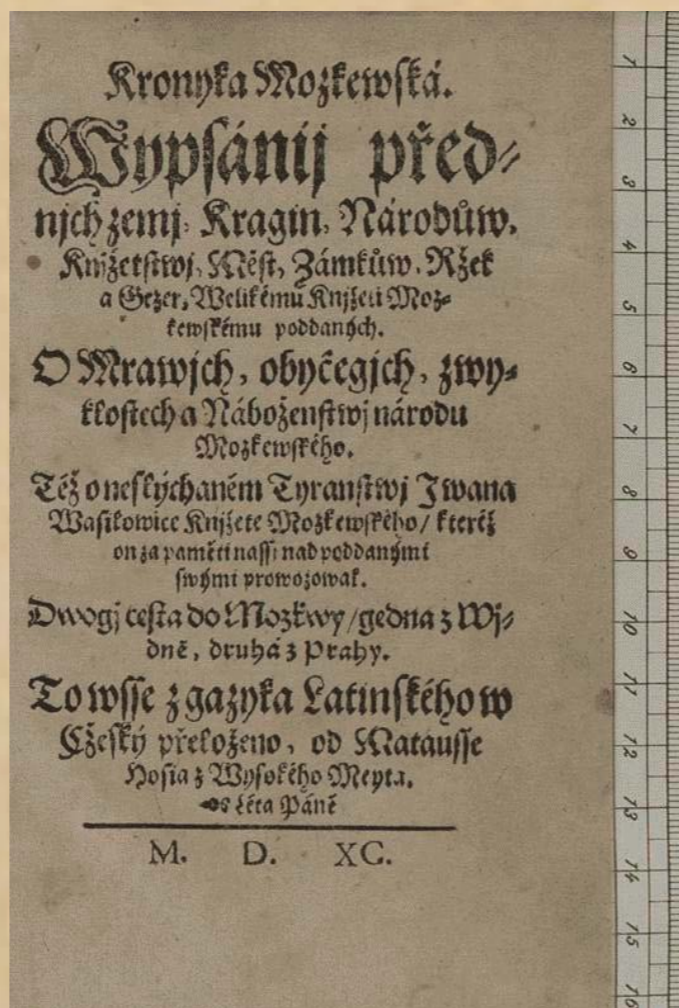

▶ *Noviny z Krakova a z Tokaje. Co se již na díle mezi lidem křesťanským válečným a Turky roku tohoto M. DXCXV. [=1595]* zběhlo, a jaké vítězství a štěstí v svém přesezveti křesťané nad Turky mají od desátého dne měsíce února. Praha, Burian Valda 1595. [Zdroj: Knihopis Digital.] Události tzv. patnáctileté války s Turky v letech 1593–1606 naplňovaly značný počet těchto letáků.

Tištěné aktuality se samozřejmě obracely též na německý čtoucí čtenáře, nezdávka byly noviny vytištěny ve dvou jazykových mutacích – české a německé (*Zeitung, Zeitungen*). Jiné byly naopak ze zahraničních německých vydání překládány.

▶ *Noviny pravdivé partikulární z ležení polního u Vostřehomu od čtvrtého až do dectenátého dne měsíce srpna o vítězství, kteréž Pán Bůh křesťanům nad Turky dáti ráčil a jak se dále našim u Vostřehomu vede. Léta tohoto M. D. XCV. [=1595]. (Podle Dekretu od Jeho Milosti Císařské sobě daného v Starém Městě Pražském Buryan Walda výtisk.)* [Zdroj: Knihopis Digital.] Dosud nebyl objeven starší doklad pokusu o kumulované zprávy „od-do“. V tiskařské produkci Buriana Valdy byly jednolisty a letákové zpravodajství podstatnou položkou.

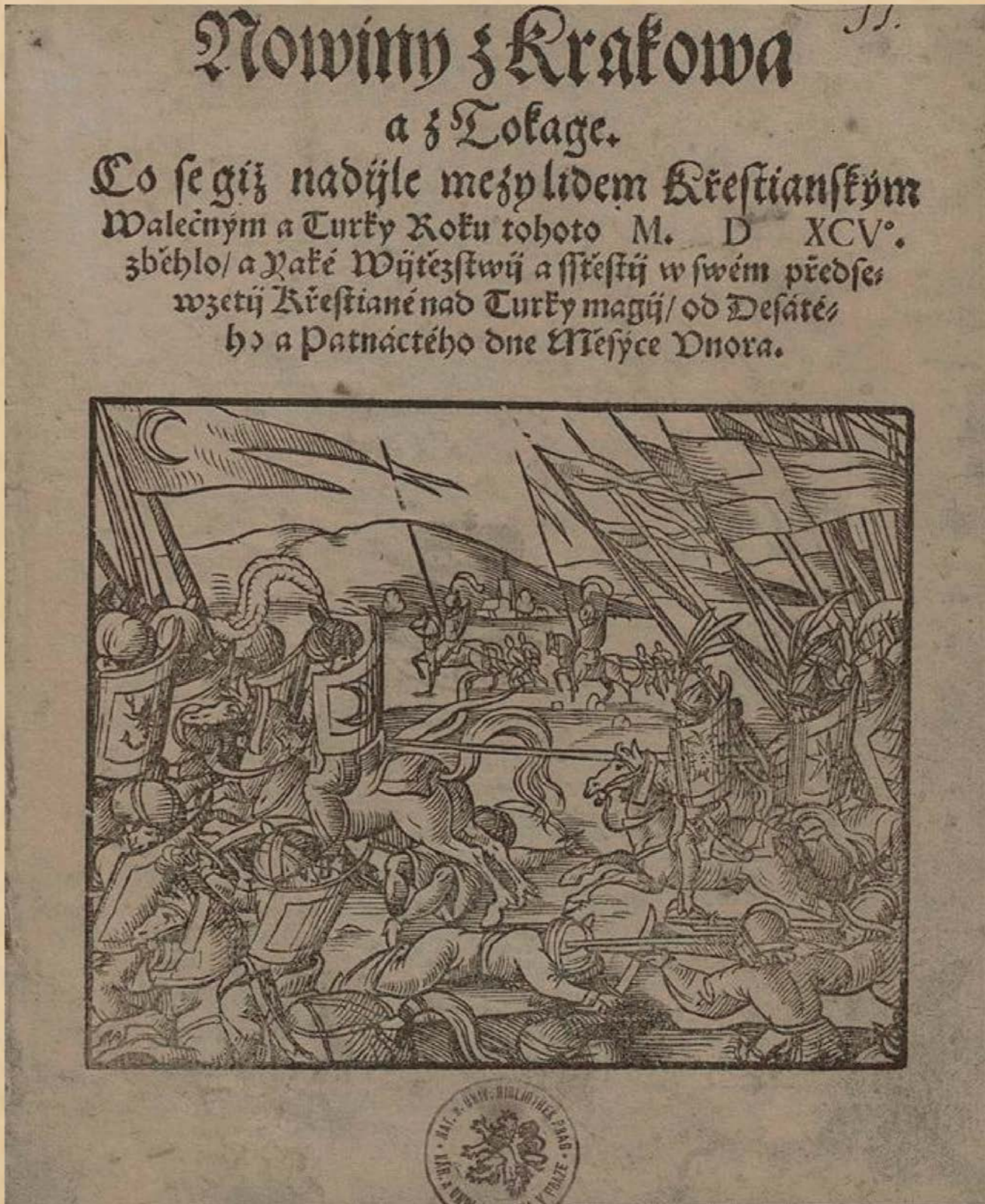

▶ Johannes Lewenklaui (Leunclavius, 1533–1593): *Kronika nová o národu tureckém, na dva díly rozdělená. V prvním vypravuje se o původu, začátcích, zrostu, správě, moci, válkách, cnostech i nešlechtnostech a poslušnosti knížat Osmanských ... až do léta Páně 1550, jakž to vše sami Turci jazykem svým sepsali. V druhém doplňuje se tato kronika o věcech tureckých, kteréž se zběhly od léta menšího počtu padesátého až do léta devadesátého. Vydaná v jazyku latinském a německém ... A teď nyní v jazyk český přeložena od Jana Kocina z Kocinětu a D. Adama z Veleslavína. Nazad přidány jsou dvě jízdy Augeria Busbekia do Konstantinopole a odtud do Amasie. Item Napomenutí jeho a správa, proč a jak by se křesťané k válce proti Turkům hotoviti měli.* Praha, Daniel Adam z Veleslavína 1594. [Knihovna Akademie věd ČR.] Přirozený zájem o bližší poznání stále hrozícího tureckého nebezpečí byl veliký. Proto Daniel Adam a Jan Kocin přeložili

nedávno vydané dílo J. Leunclavia, dějepisce, orientalisty, filologa a chráněnce Karla staršího ze Žerotína. České znění připsali Petru Vokovi z Rožmberka a Bedřichovi ze Žerotína.

Zpravodajství

Vyprávěním o aktuálních událostech na různých místech známého i vzdáleného světa se cestopisům obsahově blížily různé tištěné zprávy, již svým názvem *Novina, Noviny* stojí na dalekém počátku moderního zpravodajství a novinářství. Jednolisty a novinové letáky neměly ještě pravidelné novín v dnešním slova smyslu. V našem prostředí položila základ novinářství až tiskárna Ludmily Sedčlánské ve 2. polovině 17. století.

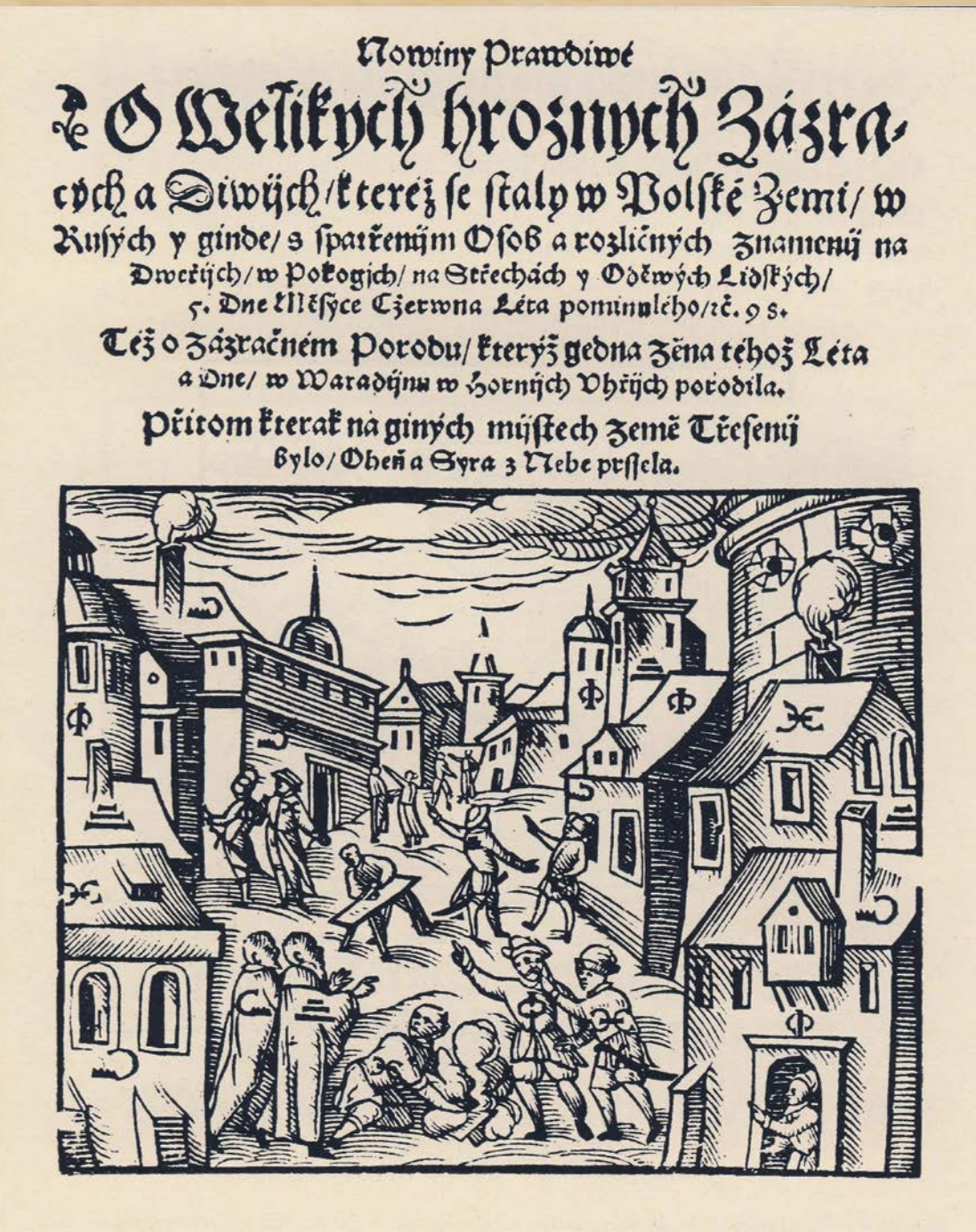

▶ Pán Bůh všemohoucí opět milostivou pomocí svou lidu křesťanskému v malém a skromném točtu proti tomu kroc živitému nepříteli Turku ukázati šťastně vítězství dáti ráčil u Bělehradu Létha tohoto M. D. XCVIII. [=1593] pátého dne měsíce listopádu jinak ten pátek po Věech Svatých. Praha, Jan Schumann 1593. Lepšímu zapamatování napomohla jistě i připojená píseň „O Turku“.

Zprávy o událostech doma i v zahraničí neopomíjely ani různé kuriozity a mnohdy neuvěřitelné příhody, u nichž je dnes již těžké určit míru bytí i jen pravděpodobnosti.

▶ [Zdroj: Knihopis Digital.] *K více nepodobná a nad přetožení divná Novina / o nipa- kým veličím Obuv, kterýž od geobnoho Zmijetez na des motém Ostroně polapan geřigebos pořawa a činos neč časa řetěz vyřpřány glan. Čobnomu dobrému Příteli v Turky řeči řeči sepsaná od bylanů t Třynj pat do Česke přeložena a věřec vypaná. Létha m. d. LXXCVII.*

▶ *Noviny pravdivé o velikých Hrozných zázracích a divích, kteréž se staly v Polské zemi, v Rusích i jiné s spatřením osob a rozličných znamení na dveřích, v pokojích, na střechách i oděvích lidských 5. dne měsíce černa léta pomínulého ec. [=1598. Též o zázračném porodu, kterýž jedna žena téhož léta a dne v Varadnu v Horních Uhřích porodila. Přitom kterak na jiných místech země třesení bylo, oheň a síra z nebe přišla. Praha, Oldřich Valda 1599.* [Zdroj: P. Kneidl, *Česká lidová grafika ...*, Praha 1983.]

▶ *Noviny dvoje: První veliký div a zázrak božský, kterýž Pán Bůh v čas drahoty u Nydrantlu ukázati ráčil, tak že na mnoha místech obilí s nebe přšlo 25. dne měsíce dubna léta tohoto M. D. XCV. [=1595.], o čemž se tuto obšírně vypisuje. Druhé z země uherské, jakou škodu povětří v Vostřehomu učinilo a co Turkávi přitom zahynulo: Také kterak Turci silně z Konstantinopole na křesťany táhnu. (Nejprve v německém jazyku tláčeno v slavném říšském městě Norimberce: A nyní v českém.) Praha, Burian Valda 1595. [Zdroj: P. Kneidl, *Česká lidová grafika ...*, Praha 1983.]*